

Kamilə Dadaş-Zadənin həyat və yaradıcılıq yolunun bir ana xətti vardır – Azərbaycançılıq məfkurəsi. Onun bütün düşüncələri və fəaliyyəti bu əsas xəttə xidmət edir, ona istiqamətlənir. K. Dadaş-Zadə Azərbaycanı, xalqını, dövlətini, onun milli- mənəvi dəyərlərini, xüsusilə də, zəngin musiqi irsini bütün qəlbi və ruhu ilə duyur və sevir. Sevməklə yanaşı, yorulmadan, bu müqəddəs dəyərlər uğrunda çalışır, inkişaf etdirir, üzə çıxarır, qoruyur, tədqiq və təbliğ edir.

K. Dadaş-Zadə elmi fəaliyyətə aşıq yaradıcılığının öyrənilməsi məsələləri ilə başlamışdır. İlk illərdən etibarən, gənc bir tədqiqatçı kimi, özünü çox ciddi, işinə məsuliyyətlə yanaşan, elmdə boşluqlara yer qoymayan, dəqiqlik sevən bir musiqişünas kimi tanıtmışdır. Kamilə xanım elmi araşdırmalarla yanaşı, aşıq havalarının notas alınması işinin tədqiqatların ayrılmaz və mütləq amillərindən biri olduğunu özü üçün yəqin etmiş, müxtəlif ekspedisiyalarda iştirak etmiş, daim aşıqlarla ünsiyyətdə olmuş, aşıq sənəti, ustad aşıqlar haqqında məlumatlar yığmış, aşıq havaları və dastanları toplamış, lentə almış, ən müasir yazı metodları ilə nota köçürmüş, sistemə salmışdır. O, ustad aşıqların ifasından bir çox klassik musiqi örnəklərini – Kərəm havaları, Koroğlu havaları və başqalarını mükəmməl şəkildə nota köçürməyi bacarmışdır. Bu çox mürəkkəb və məsuliyyətli fəaliyyəti nəticəsində, həm öyrəndiyi musiqi və ədəbi mətni bütün incəliklərində dərk edərək mənimsəmiş, həm də gələcək tədqiqatlarının möhkəm bünövrəsini qoymuş, eləcə də, zəngin milli musiqi sərəvətinin yeni nəsələ ötürülməsi, qorunması işinə öz töhvəsini vermişdir.

Aşıqşünaslığın öyrənilməsi probleminin yeni bir mərhələsi Kamilə Dadaş-Zadənin adı ilə bağlıdır, desək, yanılmazıq. O, aşıq sənətinin tədqiq olunmasına yeni metodoloji baxışlar tətbiq etmiş, bununla da, aşıqşünaslığın inkişafına yeni bir təkan vermişdir, fərqli istiqamətlərdən öyrənilməsinə imkan yaratmış və fərqli yollar açmışdır.

Kamilə Dadaş-Zadə özündən əvvəl gələn aşıqşünas alimlərin yaradıcılığının əsas fikir və müddəalarını bütünlüklə mənimsəmiş, dərk etmiş, özündə cəmləmiş və əlbəttə ki, bilikləri bununla məhdudlaşmamışdır. O, rus-sovet musiqişünaslığının, eləcə də, dünya musiqi elminin aparıcı mütəxəssislərinin nəzəri konsepsiya və fikirlərini, musiqi aləmində baş qaldıran mütərəqqi elmi axın və istiqamətləri dərinləndirən, hərtərəfli biliklərə yiyələnmiş etnomusiqişünasdır. Bu, Kamilə Dadaş-Zadənin, bir mütəxəssis kimi, ən üstün cəhətlərindən biridir.

K. Dadaş-Zadə musiqi ictimaiyyətinə Azərbaycan aşıqlarının dastan havalarında semiotik prinsiplərin təhlilinə dair (2000) adlı sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktorluğu üzrə dissertasiya mövzusu ilə tanınmışdır. Qeyd edək ki, mövzu ilə bağlı çapdan çıxan məqalələri artıq yeni bir istedadlı mütəxəssisin elm aləminə gəlməsindən xəbər verirdi. Dissertasiyanın uğurlu müdafiəsi bunu bir daha sübut etdi. Bu, bir neçə səbəblə bağlı idi: əvvəla dissertasiya çox yüksək səviyyədə yazılmışdı. İkincisi isə, mövzuya yeni elmi metodoloji sistem və yanaşma tətbiq edilmişdi. Dissertasiya işi musiqi aşıqşünaslığında yeni bir söz idi. Dissertasiyanın adı, problemlərin qoyuluşunun özü artıq yenilikdən xəbər verirdi, elmiliyi, yanaşma metodunun səmərəliliyi, əldə edilən elmi nəticələrin əhəmiyyəti ilə fərqlənirdi, mühüm konseptual ümumiləşdirmələr göz qabağında idi. Dissertasiya işi aşıqşünaslıq elminə müxtəlif yanaşmaların perspektivlərini üzə çıxardı, aşıq sənətinin öyrənilməsinə baxışları dəyişdirdi.

Əslində Azərbaycan aşıqlarının dastan yaradıcılığında, ümumiyyətlə, oğuz türklərinin işarələr-rəmzlər üzərində formalaşmış düşüncə tərzində bir çox amillərlə bağlı olan (təsəvvüf dünyagörüşü, musiqi və poetik dil və s.) gizli şifrələr və kodlar kifayət qədərdir. Bu işarələr sistemi dastanın bu və ya digər məna yüklü konteksti və aşığın interpretasiyası ilə sıx şəkildə bağlıdır. Kamilə xanım dastan yaradıcılığında çox mühüm əhəmiyyət daşıyan bu işarələr sistemini – işarə-simvolları, işarə-indeksləri, semiotik musiqi vahidlərini üzə çıxarmağa nail olmuşdur. Sonralar müəllif, dissertasiya əsasında Dastanın işarə sistemi adlı kitabını ərsəyə gətirmiş, əsər, mütəxəssis və alimlərin marağına səbəb olmuş, rəğbətini qazanmışdır.

Kamilə Dadaş-Zadənin əsas elmi keyfiyyətlərindən biri odur ki, o işinə həddən artıq məsuliyyətlə yanaşır, tez-tez elm dəqiqlik sevir fikrini söyləyir və bu tezisdən çıxış edərək işini tənzimləyir. Bunun nəticəsidir ki, o, aşıq dastanlarının, aşıq havalarının musiqi və poetik mətnini dərinləndirən dərk edən, məntəxəssis mənaları, mətnlərin dialoqunu arayıb axtaran və bununla da, tədqiq etdiyi materialın əsas ideya və mahiyyətini, bütün incəliklərinə kimi, xüsusi bir həssaslıqla araşdırıb üzə çıxaran bir alimdir. Bu xüsusiyyət – son dərəcədə dəqiqlik isə onu, intertekstual tədqiqatlara gətirib çıxarmışdır. Əslində, məntəxəssisdir ki, alimin intertekstuallığa aparan yolu semiotikadan başlamışdır. Çünki, məlum olduğu kimi, elmi istiqamət olaraq, intertekstuallıq öz başlanğıcını semiotika məktəbindən götürmüşdür. Bununla da, K. Dadaş-Zadə, daha bir intellektual yanaşmanı Azərbaycan aşıqşünaslığına daxil etmişdir. Bu elmi araşdırmaların nəticəsi olaraq Üzeyir Hacıbəyli və aşıq sənəti: intertekstual dialoq əsəri meydana gəlmişdir. Fikrimizcə, indiki dövr üçün, bu əsəri Kamilə Dadaş-Zadənin yaradıcılığının zirvəsi hesab etmək olar.

Üzeyir Hacıbəyli və aşıq sənəti: intertekstual dialoq həddən artıq qiymətli bir əsərdir, bu mövzuda

yazılmış ilk tədqiqat işidir. Bu baxımdan, yenidir və tam əminliklə demək olar ki, nəzərdə tutulan məndaxili intertekstual dialoq öz müsbət nəticəsini vermişdir, eyni zamanda, Ü.Hacıbəyli və aşiq sənəti arasındakı sıx bağlılıq yeni səviyyədə üzə çıxarılmış və aralarındakı dialoq baş tutmuşdur. Əsər, mühüm faktlar və informasiyalar, yeni fikirlər və elmi baxışlarla doludur. Bu əsəri Üzeyirşünaslıq elminə böyük bir töhfə kimi dəyərləndirmək olar: burada müəllifin elmi yanaşmaları nəticəsində Üzeyir dühasının nəhəng çevrəsi bir qədər də genişlənməmişdir. Əsəri, eyni zamanda, aşiqşünaslıq elminin böyük uğuru hesab etmək mümkündür, çünki kitab sayəsində qədim və zəngin aşığılıq mədəniyyəti bu günün elmi paradigması baxımından daha da uca zirvələrdən görünməkdədir.

Əsərdə müəllifin Ü.Hacıbəylinin, dahi bir bəstəkar və şəxsiyyət olaraq, tarixi dərk etmə prosesinə koqnitiv yaddaş baxımından yanaşması da ilk dəfədir və maraqlıdır. O qeyd edir ki, bəstəkarın yaradıcılığının ilk dövründə biliklər şəxsiyyətə münasibətdə xarici bir məlumat kimi daxil olurdusa və onu yaddaşın sensor- perseptiv (obrazlı) forması kimi dəyərləndirmək mümkündürsə, sonralar isə təcrübə, yəni, məntiqi yaddaş üstünlük təşkil etmişdir və müəllif ikinci dövrü koqnitiv olaraq dəyərləndirmişdir. Kitabın səhifələrində, müəllif, bu sahədə biliklərini dərinləşdirərək bir daha özünün geniş erudisiyasını ortaya qoymuşdur.

K. Dadaş-Zadə, - əminliklə demək mümkündür ki, - öz iç dünyasına görə, böyük türkçüdür – türkçülük ideyalarının daşıyıcısıdır. Onun yaradıcılığının hər bir kəlməsi, hər bir cümləsi məhz bu ideyaya xidmət edir. Onun bir çox tədqiqatları məhz bu baxışlardan qaynaqlanır və Bozoxu havasının tarixi morfologiyasına dair məqaləsi də bu baxımdan olduqca tutarlıdır. Müəllif Bozoxu havasının tarixi morfologiyasını açır, havanın həm adı, həm də musiqili-poetik məzmununu qədim türklərin bədii təfəkkürünün, türk ruhunun daşıyıcısı kimi – nadir arxetip olaraq təqdim edir və əsaslı faktlarla sübut olunur. Müəllif, məqalədə, ilk dəfə olaraq, Azərbaycan etnomusiqişünaslığı sahəsində iç oğuz və dış oğuz məvhumlarını elmi araşdırmalara cəlb edir. Kamilə xanım yazılarında Musiqi qorquşünaslığı ideyasını ortaya qoyur, Kitabı Dədə Qorqud eposunun musiqi dilinin, Qorqud havalarının bərpasına çalışır, bunu ən yeni nəzəri təhlil metodları ilə üzə çıxarmağa çalışır (Musiqi qorquşünaslığı: reallıq və perspektivlər).

Kamilə xanım, vurğulandığı kimi, öz elmi araşdırmalarında ən müasir baxış istiqamətləri – sinergetik baxışların, germenektika – interpretasiya haqqında elmi prinsiplərin tətbiqinin effektivliyindən, topik təhlil metodikasından yararlanmağın üstünlüyünü dərk edərək tədqiqatlarını həmin yolla aparır. Qeyri-xətti mühitdə özünü təşkil proseslərində attraktorların (sinergetik anlamda) rolunu vurğulayır. Epik əsərlərin musiqi hermenevtikası problemlərinə dair, Qəhrəmanlıq eposunun təşəkkül dövrünün araşdırılmasının sinergetik aspektləri məhz bu baxışları özündə əks etdirən elmi məqalələrdəndir. Təsadüfi deyildir ki, Kamilə xanımın doktorluq dissertasiyasının mövzusu da Azərbaycan qəhrəmanlıq eposunun musiqi sinergetikasına həsr edilib və onun bu sahədə elmi araşdırmalarının məntiqi davamıdır.

Hal-hazırda alim dissertasiyanın müdafiəsi ərəfəsindədir. Bu, əlbəttə ki, gecikmiş bir müdafiədir və fikrimcə, bir növ formal xasiyyət daşıyır. Çünki, Kamilə Dadaş-Zadə çoxlarının öz düşüncəsində, artıq qəbul edilmiş elmlər doktorudur, nüfuzlu elm xadimidir. Əminliklə deyə bilərik ki, musiqi ictimaiyyəti tədqiqatın üzə çıxmasını səbirsizliklə gözləyir və düşünürük ki, müdafiə elmi dairələrdə mühüm bir hadisəyə çevriləcəkdir.

Kamilə Dadaş-Zadənin Azərbaycan təhsili sahəsində xidmətləri, xüsusilə qeyd olunmalıdır. Artıq uzun illərdir ki, Kamilə xanım Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin Musiqi tarixi və nəzəriyyəsi kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışır. Bu illər ərzində kafedranın işini universitetin, daim yüksələn və dinamik xətt üzrə inkişaf edən, möhkəm bir təşkilatçılıq halqası olaraq dəyərləndirmək olar.

Tədrisin yeni dövrə uyğun olaraq təşkil olunmasında, tələbələrin bilik səviyyəsinin yüksəldilməsində, vətənpərvərlik hissələrinin aşılmasında Kamilə xanımın çox böyük rolu vardır. O, yeni dövrün tələblərinə cavab verən yeni fənlərin dərs prosesinə daxil edilməsi, proqramların tərtib olunmasına çox böyük əmək sərf edir: Türkdilli xalqların epik yaradıcılığı, Şərqi xalqlarının musiqisi, Türk xalqlarının musiqisi və başqaları ADMİU-da və ümumiyyətlə, ali məktəblərdə təhsil sistemində ilk dəfə tətbiq olunan fənlərdir, tədris proqramlarına K. Dadaş-Zadənin təşəbbüsü ilə daxil edilmişdir. Bu fənlərin tədrisi, ümumşərq, eləcə də, türk mədəniyyətinin bir parçası olan Azərbaycan musiqisini yeni və daha doğru müstəvidə öyrənməyə yönəldir və bu çərçivədə araşdırmalara böyük zəmin yaradır.

Kamilə xanım, bacarıqlı təşkilatçı olmaqla yanaşı, gözəl pedaqoqdur. Universitetin tələbələri Kamilə xanımın mühazirələrini dinlədikləri, ondan dərs aldıklarına görə çox şanslıdırlar. Kamilə xanım, təkcə tələbələr üçün deyil, çoxları üçün bir mükəmməllik nümunəsidir. O, artıq öz məktəbini yaratmış alimlərdən biridir və onun elmi istiqamətləri ilə addımlayan, davam etdirən kifayət qədər ardıcılıqları və yetirmələri vardır.

K. Dadaş-Zadə Universitetin elmi potensialının artırılması, inkişafı prosesinə də böyük töhvələr

verib. Belə ki, K. Dadaş-Zadənin səyi nəticəsində ADMİU çərçivəsində Türksöylü xalqların musiqi mədəniyyətinin tədqiqi problemləri adlı Beynəlxalq elmi-praktiki konfransın təməli qoyulmuş və 10 ildən artıqdır ki, uğurla fəaliyyət göstərir. Konfrans yeni və maraqlı mövzu və müddəaların, istedadlı tələbələrin elmi potensialının üzə çıxmasına şərait yaratmışdır. Konfranslarda çoxlu sayda çıxış və məruzələr dinlənilmiş, musiqi əsərləri dinlənilmiş və materiallar operativ şəkildə, Kamilə xanımın redaktorluğu altında sərbəllə toplanmış halda çap edilmişdir. Beynəlxalq konfranslarda yerli alimlər, ADMİU-nun müəllimləri, xarici ölkələrin nümayəndələri də həvəslə iştirak etmiş və maraqlı mövzularla çıxışlar etmişlər. Konfrans çərçivəsində dünyanın bir sıra görkəmli alim və musiqişünasları ilə ünsiyyət qurulmuş, dialoq yaradılmış, yeni fikirlər, yeni görüşlər ortaya qoyulmuşdur. K. Dadaş-Zadənin böyük və məsuliyyətli zəhməti nəticəsində Azərbaycan elmi əmin addımlarla irəliləməyə doğru istiqamətlənməkdədir.

K. Dadaş-Zadə ADMİU-nun Elmi Şurası və Dissertasiya Şurasının üzvüdür. Bu yöndə də onun əməyi və səyləri göz qabağındadır, dəyərli, yerində söylənmiş, uzaqgörən fikir və təklifləri ilə Universitetin elmi-tədris və təşkilati istiqamətdə inkişafına töhvələrini verir. Kamilə xanım Prezident yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Sənətsünaslıq və Memarlıq Elmləri üzrə Ekspert Şurasının ekspertidir. Burada da onun fəaliyyəti öz müsbət səmərəsini göstərməkdədir və məlumat üçün qeyd edək ki, doktorantlar üçün nəzərdə tutulan qəbul və minimum imtahanları üçün proqram da onun tərəfindən hazırlanaraq yüksək səviyyədə tərtib olunmuşdur.

Kamilə xanım yorulmadan yazır, yaradır... Çünki, musiqi ictimaiyyəti ondan yeni əsərlər, yeni tədqiqatlar gözləyir. Əminəm ki, bir alim kimi, Kamilə Dadaş-Zadənin özü haqqında da hələ çox sözlər yazılacaq, çox fikirlər deyiləcəkdir. Kamilə xanımla tək bir cəfə ünsiyyət insanı bilikləndirir, daxilən zənginləşdirir və bilmirəm sözünün ona aid olmadığını, bir şəxsiyyət olaraq özəl kimliyini qavramağa kifayət edir. Kulturoloq-alimlər mədəni və kamil insan formuluunu beş amillə şərtləndirir:

1) bilik; 2) bacarıq; 3) mütəşəkkillik; 4) mənəviyyət; 5) yaradıcı fəaliyyət. Bütün məsuliyyəti ilə deyərəm ki, bu insan düsturunu birbaşa Kamilə xanıma şamil etmək mümkündür. Bu sıraya müasirlik, kübarlıq, zamanla ayaqlaşma, insani keyfiyyətlər – ailə, ana, qadın kimi – Kamilə xanımla xarakterizə edən ən müqəddəs məvhumları da daxil etsək, bəlkə də tam bir mənşəni ala bilərik. Kamilə xanım və kamil insan – iki mütəlak bağlıdır!

Qədim türk dünyasının hərtərəfli *kodeksi* və türk makrokosmosu...haqqında informasiya *kodu* olan (1) Kitabı Dədə Qorqud dastanından bilirəm ki, qədim zamanlarda türklər hər bir insana onun əməllərinə və bacarığına görə ad vermişlər. Düşünmək olar ki, Kamilə xanımın adı da, yəqin ki, yalnız xoş istəkdən doğan bir təsadüf deyildir. Bu ad uca Tanrının diqtəsi ilə - alın yazısı olaraq məhz onun üçün seçilmişdir.

Çox güman ki, məhz bu səbəbdən yalnız biz – azərbaycanlılar çox vaxt doğum günü deyil, ad günümüzü qeyd edirik.

Ad günün mübarək Kamilə xanım! Əziz Kamilə xanım!

Əsil alim tərəkürün, geniş erudisiya və biliklərin qarşısında, həmişə olduğu kimi, heyranlığımı bildirirəm! Elmi yazılarında fikirlərimizi, düşüncələrimizi zənginləşdirdiyin üçün sənə minnətdaram!

Aşıqlıq mədəniyyətinə haqq etdiyi dəyəri verdiyin üçün, xalqımızı, musiqi mədəniyyətimizi sevdiyin üçün, milli dəyərlərimizin, türkçülük ideyalarının qoruyucusu, daşıyıcısı olduğun üçün sənə alqış deyirəm!

Uca zirvələrə doğru böyük yolda uğurlar diləyirəm!

Ədəbiyyat:

1. K. Dadaş-Zadə. Musiqi Qorqudsünaslığı: reallıq və perspektivlər. Moskva, 2002, s.219 (rus dilində)

Ирада Кочарли

Учёная, обратившая свое имя в символ - Камила Дадаш-Заде.

Резюме: Статья, об известном этномузыковеде, фольклористе, педагоге, заслуженном деятеле искусств, профессоре Камиле Дадаш-Заде. Камила Дадаш-Заде один из талантливых ученых, отличающийся обширными научно-теоретическими знаниями, широким кругозором и глубоким концептуальным мышлением. Она открыта и склонена к новым и современным научным направлениям, её мысли выступают в ногу со временем и окружающей средой, а иногда даже опережают его. Камила Дадаш-Заде является автором монографий, многочисленных научных и научно-публицистических статей, учебников, учебных программ и пособий, а также является редактором и рецензентом многих книг. Она авторитетный специалист, внёсший вклад в развитие науки и музыкального образования в Азербайджане, своей творческой деятельностью.

Ключевые слова: Камила Дадаш-Заде, этномузыковед, семиотика, синергетика,

герменевтика, ашугская мелодия "Бозоху".

İrada Kocharli

The scientist, who created the symbol with her name - Kamila Dadash-zade.

Summary: The article dedicates to the famous ethnomusicologist, folklorist, teacher, honored art worker, professor Kamil Dadash-zade. Kamila Dadash-zadeh is one of the most talented scientists with extensive scientific theories, broad outlook and deep conceptual thinking. She is open and inclined towards new and modern scientific directions, her thoughts resonate with time and the environment, and sometimes even ahead of it. Kamila Dadash-Zade is the author of a huge number of monographs, numerous scientific and scientific-journalistic articles, curricula, textbooks, teaching aids, as well as an editor and reviewer of many books. She is an authoritative specialist who has contributed to the development of science and music education in Azerbaijan with her creative activities.

Key words: Kamila Dadash-Zade, ethnomusicologist, semiotics, synergetics, hermeneutics, ashug melody "Bozokhu".